

دانشگاه علامه طباطبایی

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در

رشته برنامه ریزی درسی

عنوان پایان نامه:

بررسی میزان ارتباط عمودی محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی دوره راهنمایی،

براساس شاخصهای برنامه ریزی درسی از دیدگاه دبیران و کارشناسان شهرستان کرمانشاه

در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹

استاد راهنما: دکتر حسن ملکی

استاد مشاور: دکتر علیرضا عصاره

استاد داور: دکتر محمد رضا نیلی

پژوهشگر: آزاد بهروز

شهریورماه ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به تمام کسانی که مراد این راه یاری کرده اند.

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی میزان ارتباط عمودی محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی دوره راهنمایی تحصیلی، براساس شاخص‌های برنامه ریزی درسی از دیدگاه دبیران و کارشناسان شهرستان کرمانشاه در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ می باشد. روش تحقیق پژوهش حاضر، توصیفی از نوع پیمایشی می باشد جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه دبیران و کارشناسان علوم تجربی شهرستان کرمانشاه می باشد که برابر ۲۴۹ نفر می باشد. جهت انتخاب کارشناسان، با توجه به محدود بودن جامعه آماری آنها، حجم نمونه برابر با جامعه در نظر گرفته شده که از این تعداد، کارشناسان ۱۸ نفر بودند که از روش نمونه گیری کامل استفاده گردید و حجم نمونه دبیران ۱۰۶ نفر به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده های پژوهش و همچنین بررسی نظرات دبیران و کارشناسان از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است و جهت تحلیل داده ها از نرم افزار SPSS استفاده گردید در نهایت نتایج تحقیق نشان داد که:

۱- بین محتوای کتب علوم تجربی دوره راهنمایی ارتباط عمودی قابل توجهی وجود دارد و ارتباط عمودی بین محتوای کتاب علوم تجربی پایه دوم با کتاب علوم تجربی پایه سوم، بیشتر از ارتباط عمودی کتاب پایه اول با پایه دوم است.

۲- در خصوص رعایت عوامل موثر در سازماندهی و تنظیم عمودی محتوای کتب علوم تجربی اکثریت دبیران و کارشناسان معتقدند که عوامل ارتباط مفهومی و پیوستگی مطالب، عامل ایجاد آمادگی برای یادگیری فصول بعدی، پایه ای بودن مطالب برای یادگیری مستمر در حد متوسط، و گستردگی و عمق مفاهیم در سازماندهی عمودی محتوای کتب علوم تجربی در حد متوسط به بالا رعایت شده است.

۳- در خصوص به کارگیری انواع توالی در سازماندهی عمودی محتوای کتب علوم تجربی اکثریت دبیران و کارشناسان معتقدند که توالی های عینی به ذهنی، کل به جزء در حد زیاد، از ساده به مشکل، مارپیچی، در حد متوسط، و توالی های از مسأله تا کشف در حد متوسط به بالا، جز به کل در حد کم، و توالی ترتیب زمانی در حد خیلی کم مورد استفاده قرار گرفته اند.

واژگان کلیدی: ارتباط عمودی، محتوا، علوم تجربی، شاخص های برنامه ریزی درسی (توالی، تداوم)، کرمانشاه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱. فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱ - ۱ - مقدمه.....
۴	۱ - ۲ - بیان مسئله.....
۶	۱ - ۳ - اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۷	۱ - ۴ - اهداف تحقیق.....
۷	۱ - ۴ - ۱ - هدف اصلی.....
۷	۱ - ۴ - ۱ - اهداف جزئی.....
۸	۱ - ۵ - سوالات تحقیق:.....
۱۰	۱ - ۶ - تعاریف مفهومی و عملیاتی.....
۱۲	۱ - ۷ - قلمرو تحقیق (قلمرو موضوعی، قلمرو زمانی، قلمرو مکانی):.....
۱۲	۱ - ۷ - ۱ - قلمرو موضوعی.....
۱۳	۱ - ۷ - ۲ - قلمرو زمانی.....
۱۳	۱ - ۷ - ۳ - قلمرو مکانی.....
۱۴	۲. فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق
۱۵	۲ - ۱ - مقدمه.....

- ۲ - ۲ - ضرورت توجه جدی به امر مهم تعلیم و تربیت به ویژه حوزه برنامه ریزی درسی..... ۱۶
- ۲ - ۳ - مفاهیم و تعاریف برنامه ریزی درسی..... ۱۷
- ۲ - ۳ - ۱ - مفاهیم و تعاریف برنامه درسی..... ۲۰
- ۲ - ۳ - ۱ - برداشت های مختلف از مفهوم برنامه درسی..... ۲۲
- ۲ - ۳ - ۳ - عناصر تشکیل دهنده برنامه درسی..... ۲۷
- ۲ - ۴ - محتوا..... ۲۹
- ۲ - ۴ - ۱ - جایگاه و اهمیت محتوا..... ۳۱
- ۲ - ۴ - ۲ - ابعاد و انواع محتوا..... ۳۲
- ۲ - ۴ - ۳ - دلیل انتخاب محتوا..... ۳۳
- ۲ - ۴ - ۴ - ماهیت تصمیمات در ارتباط با محتوا..... ۳۴
- ۲ - ۴ - ۵ - ارتباط اهداف و محتوا..... ۳۶
- ۲ - ۴ - ۶ - دیدگاه های اساسی انتخاب محتوا..... ۳۸
- ۲ - ۴ - ۷ - ملاک ها و معیارهای انتخاب محتوا..... ۴۰
- ۲ - ۴ - ۷ - ۱ - اهمیت..... ۴۱
- ۲ - ۴ - ۷ - ۲ - اعتبار..... ۴۲
- ۲ - ۴ - ۷ - ۳ - اصل علاقه..... ۴۳
- ۲ - ۴ - ۷ - ۴ - اصل سودمندی..... ۴۴
- ۲ - ۴ - ۷ - ۵ - اصل قابلیت یادگیری..... ۴۵
- ۲ - ۴ - ۷ - ۶ - انعطاف پذیری..... ۴۶
- ۲ - ۴ - ۷ - ۷ - توجه به ساختار دانش..... ۴۶
- ۲ - ۴ - ۷ - ۸ - ارتباط با تجربیات روزمره و مسائل روز..... ۴۷
- ۲ - ۴ - ۷ - ۹ - پایه ای برای آموزشی مداوم..... ۴۸
- ۲ - ۴ - ۷ - ۱۰ - ایجاد فرصت مناسب برای فعالیت ها و مهارت ها یادگیری چندگانه..... ۴۸
- ۲ - ۴ - ۷ - ۱۱ - توجه کامل به حفظ و اشاعه میراث فرهنگی و نظام آموزشی..... ۴۹
- ۲ - ۵ - شیوه های انتخاب محتوا..... ۴۹
- ۲ - ۶ - سازماندهی محتوا..... ۵۲
- ۲ - ۶ - ۱ - دلیل سازماندهی محتوا..... ۵۲
- ۲ - ۶ - ۲ - میزان های سازمان مواد درسی..... ۵۳

- ۵۴ - ۲ - ۶ - ۳ - اصول سازماندهی محتوا.....
- ۵۴ - ۲ - ۶ - ۳ - ۱ - توالی.....
- ۵۶ - ۲ - ۶ - ۳ - ۲ - مداومت.....
- ۵۷ - ۲ - ۶ - ۳ - ۳ - وسعت.....
- ۵۸ - ۲ - ۶ - ۳ - ۴ - تعادل.....
- ۵۹ - ۲ - ۶ - ۳ - ۵ - وحدت یگانگی.....
- ۵۹ - ۲ - ۶ - ۴ - شیوه سازماندهی محتوای برنامه درسی.....
- ۶۰ - ۲ - ۷ - سازماندهی عمودی و افقی.....
- ۶۰ - ۲ - ۷ - ۱ - سازماندهی عمودی محتوا.....
- ۶۱ - ۲ - ۷ - ۱ - ۱ - ساده به پیچیده.....
- ۶۲ - ۲ - ۷ - ۱ - ۲ - از کل به جزء.....
- ۶۲ - ۲ - ۷ - ۱ - ۳ - از جزء به کل.....
- ۶۳ - ۲ - ۷ - ۱ - ۴ - از عینی به ذهنی.....
- ۶۳ - ۲ - ۷ - ۱ - ۵ - شیوه سازماندهی مارپیچی.....
- ۶۴ - ۲ - ۷ - ۱ - ۶ - توالی زمانی (از گذشته به حال).....
- ۶۵ - ۲ - ۷ - ۱ - ۷ - توسعه تدریجی محیط اجتماعی.....
- ۶۵ - ۲ - ۷ - ۱ - ۸ - از علائق به دیسپلین.....
- ۶۶ - ۲ - ۷ - ۱ - ۹ - شیوه سازماندهی براساس ساختار دانش.....
- ۶۶ - ۲ - ۷ - ۱ - ۱۰ - از مسأله تاکشف.....
- ۶۷ - ۲ - ۷ - ۲ - سازماندهی افقی محتوا.....
- ۶۷ - ۲ - ۷ - ۱ - ۲ - سازماندهی براساس رشته های علمی.....
- ۶۸ - ۲ - ۷ - ۲ - ۲ - شیوه موازی سازی رشته ها.....
- ۶۹ - ۲ - ۷ - ۲ - ۳ - شیوه سازماندهی چندرشته ای.....
- ۷۰ - ۲ - ۷ - ۲ - ۴ - شیوه سازماندهی بین رشته ای.....
- ۷۰ - ۲ - ۷ - ۲ - ۵ - شیوه سازماندهی فرا رشته ای.....
- ۷۱ - ۲ - ۸ - تعریف آموزش و پرورش دوره راهنمایی تحصیلی.....
- ۷۲ - ۲ - ۸ - ۱ - اهمیت دوره راهنمایی.....
- ۷۲ - ۲ - ۸ - ۲ - اهداف آموزش و پرورش در دوره راهنمایی تحصیلی.....

۷۶	۲ - ۸ - ۳ - روش آموزش و پرورش در دوره راهنمایی تحصیلی.....
۷۷	۲ - ۸ - ۴ - کتاب های درسی دوره راهنمایی تحصیلی.....
۷۷	۲ - ۸ - ۵ - ویژگی های برنامه درسی دوره راهنمایی تحصیلی.....
۷۹	۲ - ۹ - فلسفه آموزش علوم.....
۸۰	۲ - ۱۰ - اهمیت برنامه درسی علوم.....
۸۱	۲ - ۱۰ - ۱ - ملاک های انتخاب محتوا کتاب های سه سال علوم تجربی دوره راهنمایی.....
۸۲	۲ - ۱۰ - ۲ - اهداف آموزش علوم در دوره راهنمایی تحصیلی.....
۸۴	۲ - ۱۱ - پیشینه تحقیق.....
۸۴	۲ - ۱۱ - ۱ - تحقیقات انجام شده در ایران.....
۹۰	۲ - ۱۱ - ۲ - تحقیقات انجام شده در خارج از کشور:.....
۹۱	۲ - ۱۲ - جمع بندی.....
۹۳	۳. فصل سوم: روش و روش شناسی تحقیق
۹۴	۳ - ۱ - مقدمه.....
۹۵	۳ - ۲ - روش تحقیق.....
۹۵	۳ - ۳ - جامعه آماری.....
۹۶	۳ - ۴ - حجم نمونه و روش نمونه گیری.....
۹۷	۳ - ۵ - ابزار جمع آوری داده ها.....
۹۸	۳ - ۶ - روایی و پایایی پرسش نامه.....
۹۹	۳ - ۷ - روش اجرای پژوهش.....
۹۹	۳ - ۸ - روش های تجزیه و تحلیل داده ها.....
۱۰۰	۴. فصل چهارم: تحلیل یافته های تحقیق
۱۰۱	۴ - ۱ - مقدمه.....
۱۰۱	۴ - ۲ - یافته های توصیفی.....
۱۲۴	۴ - ۳ - یافته های استنباطی:.....
۱۲۸	۵. فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۱۲۹	۵ - ۱ - مقدمه.....

- ۵ - ۲ - بحث و بررسی ۱۳۰
- ۵ - ۲ - ۱ - بحث و بررسی در مورد یافته های حاصل از سؤال اول ۱۳۰
- ۵ - ۲ - ۲ - بحث و بررسی یافته های حاصل از سؤال دوم ۱۳۱
- ۵ - ۲ - ۳ - بحث و بررسی یافته های حاصل از سؤال سوم ۱۳۳
- ۵ - ۲ - ۴ - بحث و بررسی حاصل از سؤال چهارم ۱۳۶
- ۵ - ۲ - ۵ - بحث و بررسی یافته های حاصل از سؤال پنجم ۱۴۰
- ۵ - ۲ - ۶ - بحث و بررسی یافته های حاصل از سؤال ششم ۱۴۱
- ۵ - ۲ - ۷ - بحث و بررسی یافته های حاصل از سؤال هفتم ۱۴۱
- ۵ - ۳ - محدودیت های تحقیق ۱۴۴
- ۵ - ۴ - پیشنهاد های تحقیق ۱۴۴
- ۵ - ۴ - ۱ - پیشنهاد های کاربردی ۱۴۴
- ۵ - ۴ - ۲ - پیشنهاد هایی پژوهشی ۱۴۶

۶. منابع و مأخذ

- ۶-۱- منابع فارسی ۱۴۸
- ۶-۲- منابع انگلیسی ۱۵۶

۷. ضمائم و پیوستها

- ۷-۱- نمونه پرسشنامه ۱۶۱
- ۷-۲- تعریف لغات اختصاصی پیوست به پرسش نامه ۱۶۴

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۴. نمودار توزیع فراوانی دبیران و کارشناسان علوم تجربی شهرستان کرمانشاه بر حسب جنسیت.....۱۰۲
- نمودار ۲-۴. نمودار توزیع فراوانی دبیران و کارشناسان علوم تجربی شهرستان کرمانشاه بر حسب محل خدمت.....۱۰۳
- نمودار ۳-۴. نمودار توزیع فراوانی دبیران و کارشناسان علوم تجربی شهرستان کرمانشاه بر حسب گروه.....۱۰۴

فهرست جداول

جدول ۱-۴. توزیع فراوانی دبیران و کارشناسان علوم تجربی شهرستان کرمانشاه بر حسب جنسیت.....	۱۰۲
جدول ۲-۴. توزیع فراوانی دبیران و کارشناسان علوم تجربی شهرستان کرمانشاه بر حسب محل خدمت.....	۱۰۳
جدول ۳-۴. توزیع فراوانی دبیران و کارشناسان علوم تجربی شهرستان کرمانشاه بر حسب گروه.....	۱۰۵
جدول ۴-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۱ (وجود استمرار مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه.....	۱۰۶
جدول ۵-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۱ (وجود استمرار مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه.....	۱۰۶
جدول ۶-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۲ (وجود فزاینده مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه.....	۱۰۷
جدول ۷-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۲ (وجود فزاینده مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه.....	۱۰۷

- جدول ۸-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۲ (وجود استمرار مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۰۸
- جدول ۹-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۲ (وجود استمرار مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۰۹
- جدول ۱۰-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۲-۲ (وجود فزاینده‌گی مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۰
- جدول ۱۱-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۲-۲ (وجود فزاینده‌گی مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۰
- جدول ۱۲-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۳ (ارتباط مفهومی و پیوستگی منطقی مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۱
- جدول ۱۳-۲. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۳ (ارتباط مفهومی و پیوستگی منطقی مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۲
- جدول ۱۴-۲. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۲-۳ (ایجاد آمادگی برای یادگیری مطالب بعدی) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۲
- جدول ۱۵-۳. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۲-۳ (ایجاد آمادگی برای یادگیری مطالب بعدی) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۳
- جدول ۱۶-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۳-۳ (گسترده‌گی و عمق مفاهیم) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۴
- جدول ۱۷-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۳-۳ (گسترده‌گی و عمق مفاهیم) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۴
- جدول ۱۸-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۴-۳ (زمینه فراهم کردن برای یادگیری مستمر) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۵
- جدول ۱۹-۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۴-۳ (زمینه فراهم کردن برای یادگیری مستمر) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۵

- جدول ۴-۲۰. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۴ (سازماندهی ماریچی مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۷
- جدول ۴-۲۱. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۱-۴ (سازماندهی ماریچی مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۷
- جدول ۴-۲۲. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۲-۴ (سازماندهی از ساده به مشکل مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۸
- جدول ۴-۲۳. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۲-۴ (سازماندهی از ساده به مشکل مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۸
- جدول ۴-۲۴. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۳-۴ (سازماندهی از کل به جزء مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۱۹
- جدول ۴-۲۵. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۳-۴ (سازماندهی از کل به جزء مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۰
- جدول ۴-۲۶. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۴-۴ (سازماندهی از عینی به ذهنی مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۰
- جدول ۴-۲۷. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۴-۴ (سازماندهی از عینی به ذهنی مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۱
- جدول ۲-۲۸. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۵-۴ (ارائه مساله تا کشف مطالب) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۲
- جدول ۲-۲۹. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۵-۴ (ارائه مساله تا کشف مطالب) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۲
- جدول ۳-۳۰. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۶-۴ (ارائه مطالب براساس ترتیب زمانی) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۳
- جدول ۴-۳۱. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۶-۴ (ارائه مطالب براساس ترتیب زمانی) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۳

- جدول ۴-۳۲. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۷-۴ (سازماندهی مطالب از جزء به کل) از دیدگاه دبیران شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۴
- جدول ۴-۳۳. توزیع فراوانی پاسخ به سوال ۷-۴ (سازماندهی مطالب از جزء به کل) از دیدگاه کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۴
- جدول ۴-۳۴. نتایج آزمون T دو نمونه مستقل پیرامون ارتباط عمودی محتوای کتب علوم تجربی بر حسب جنسیت دبیران و کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۵
- جدول ۴-۳۵. نتایج آزمون T دو نمونه مستقل پیرامون ارتباط عمودی محتوای کتب علوم تجربی بر حسب منطقه خدمت دبیران و کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۶
- جدول ۴-۳۶. نتایج آزمون T دو نمونه مستقل پیرامون ارتباط عمودی محتوای کتب علوم تجربی دوره راهنمایی تحصیلی از نظر دبیران و کارشناسان شهرستان کرمانشاه..... ۱۲۷
- جدول ۵-۱. مقایسه خلاصه نظرات دبیران و کارشناسان ۱۴۳

فصل اول: کلیات تحقیق

نظام آموزش و پرورش فرایندی است که بستری مناسب جهت رشد و شکوفایی افراد جامعه در تمام ابعاد مهیا می‌سازد و در تکاپو برای تربیت آنان به گونه‌ای که قادر به حل مشکلات فردی، اجتماعی و غیره خود باشند و از عوامل و عناصر متعدد همچون برنامه‌های درسی، معلم، وسایل کمک آموزشی و غیره بهره می‌گیرند. طبیعتاً هر کدام از عوامل مسائلی را نیز به همراه دارند که شناخت آنها بویژه برای دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت یک ضرورت است.

در بررسی و تحلیل نظامند فرایند یاددهی-یادگیری، کتاب درسی بعنوان یک زیر نظام برجسته، محتوای آموزشی پیش‌بینی شده را در بهترین شکل عرضه می‌نماید. کتاب درسی در واقع تکیه‌گاه معلم و دانش‌آموز برای یادگیری اثر بخش است (لنینگ و کاترین^۱، ۲۰۰۷، ص ۱۲). مطالعات متعددی، اهمیت جایگاه کتاب درسی را در فرایند تدریس و یادگیری نشان داده‌اند. برای مثال در آمریکا ۷۵ درصد زمان دانش‌آموزان مدارس ابتدایی و متوسطه در کلاس درس به مطالعه و بررسی کتاب درسی اختصاص دارد. همچنین ۹۰ درصد زمان دانش‌آموزان برای انجام تکالیف درسی در منزل به مطالعه کتاب‌های درسی اختصاص می‌یابد (فتحی واجارگاه و آقازاده، ۱۳۸۵، ص ۱۰). لذا کتاب درسی که یکی از مهمترین مراجع و منابع یادگیری دانش‌آموزان در نظام کنونی محسوب می‌شود و در ایران یکی از مهمترین نقش‌ها را ایفا می‌کنند به عبارت دیگر در کشور ما بیشترین فعالیت آموزشی در چارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد (یارمحمدیان، ۱۳۸۹، ص ۱۴۲). با توجه به نقش و اهمیت کتاب درسی کار انتخاب، تنظیم، تدوین و سازماندهی محتوای کتاب‌های درسی به برنامه‌ریزی درسی واگذار شده است.

انتخاب هدف، نخستین عنصر برنامه درسی محسوب می‌شود. معمولاً در برنامه درسی، هدفها به ظاهر "چشم‌گیر" نیستند ولی تهیه آنها "وقت‌گیر" و تا حدودی پیچیده است، در واقع نیازها، کاستیها و خلاءها را نشان می‌دهند و به قصد پاسخ‌گویی به آنها تعیین می‌شوند. می‌توان گفت که

اگر در انتخاب هدفها وقت علمی و آموزشی لازم انجام نمی گیرد، نیازهای آموزشی تأمین نمی شود پس بر این اساس می توان گفت که "هدف" حد یادگیری است (ملکی، ۱۳۸۶، ص ۸۴).

بعد از تعیین هدف نوبت به انتخاب و سازماندهی آن می رسد محور برنامه ریزی، محتوا می باشد و سازمان دادن محتوا نیز مسأله مهمی در تنظیم برنامه درسی است. از نکات مهم در ارتباط با محتوای درسی تصمیم گیری درباره این مطلب است که فرصت های یادگیری تحت چه شرایط و اصولی انتخاب و سازماندهی می گردد و تا در نهایت بتوانند تغییرات مطلوب و مناسب در رفتار یادگیرنده به وجود آورند (تقی پورظهیر، ۱۳۸۶).

برای سازماندهی موثر محتوا و تجارب یادگیری، سه ملاک و معیار اصلی وجود دارد. این معیارها و ملاک شامل مداومت، توالی و وحدت یا یگانگی می باشد. مداومت و توالی مربوط به ارتباط عمودی محتوا، وحدت و یگانگی نیز مربوط به ارتباط افقی محتوا می باشد. تنظیم عمودی مطالب یادگیری مربوط به تقسیم بندی یک موضوع برحسب فواصل زمانی (لوی، ۱۳۸۶، ص ۷۳) درحالی تنظیم افقی به پیوند عناصری که به طور همزمان حضور پیدا می کند، اشاره دارد (احقر، ۱۳۸۴، ص ۱۱۷).

کیفیت زندگی و شکل گیری شخصیت آتی فرزندان هر جامعه، بستگی زیادی به تجربیات آموزشی آنان در مدرسه دارد هر روز در کلاس های درس سراسر دنیا، معلمین کودکان را در بعضی از جنبه های یادگیری علوم درگیر می کنند. این تجربیات آموزشی روزانه که خیلی عادی به نظر می رسد، عملاً موجب هدایت و شکل دادن زندگی دانش آموزان می شود. به نظر اشمیت و دیگران (۱۹۹۶) اثر جمعی این تجربیات به دانش آموزان کمک می کند تا خودشان را شکل دهند و کیفیت زندگی شان را تعیین کنند. شناخت این قبیل تجربیات و نحوه ارائه و سازماندهی مؤثر این تجربیات در کلاس های علوم و یا در حقیقت پژوهش در زمینه های درس علوم به منظور کیفیت یادگیری علوم و در نتیجه کیفیت زندگی آینده دانش آموزان ضروری است (پارمحمدیان، ۱۳۷۶)

لذا با توجه به اهمیت موارد مذکور در پیشرفت امر آموزش و نقش روز افزون آن در پیشرفت جوامع و حیات بشری سعی شده است تا براساس یافته های پژوهشی به بررسی میزان ارتباط عمودی محتوای کتابهای درسی علوم تجربی دوره راهنمایی از دید دبیرانی که تدریسش را برعهده داشته اند و در این موارد دارای تجارب دسته اول می باشند و همچنین از دیدگاه کارشناسان مذکور برمبنای شاخص - های برنامه ریزی درسی پرداخته شود.

۱-۲- بیان مسئله

اهمیت کتابهای درسی در نظامهایی آموزشی متمرکز مانند ایران که تقریباً تمام عوامل آموزشی براساس محتوای آن تعیین و اجرا می شود، بیش از سایر انواع نظامهای آموزشی می باشد و به خاطر اهمیت بیش از حد است که صرف وقت نیروهایی متخصص در بررسی و تحلیل کتاب های درسی می تواند راهگشای حل بسیاری از مسکلات جاری آموزشی باشد (فردانش، ۱۳۷۲).

کتاب درسی مرجع رسمی مورد استناد برای تعیین محتوا و برنامه آموزشی بوده و راهنمای عمل برای کلیه کارگزاران آموزش و پرورش است (آون^۱، ۲۰۰۷، ص ۸). به عبارتی کتاب مهمترین منبعی است که در اختیار مدرسان قرار می گیرد تا در هنگام تدریس از آن استفاده کنند. شاید بتوان گفت پروراندن مهارت ها و نگرش ها همراه با آموختن اندیشه و اطلاعات به فراگیرندگان یک رسالت مشترک نظام های آموزشی است که از طریق کتاب های درسی انجام می گیرد. ویژگی های فکری و اجتماعی نظام ها در بودن و نبودن این رسالت تأثیر ندارد بلکه در محتوای تهیه شده برای تربیت یادگیرنده مؤثر است. بنابراین اقدام به تهیه کتاب های درسی یک اقدام هماهنگی در بین کشورهای گوناگون است (ملکی، ۱۳۸۷، ص ۴۱). برای تهیه برنامه درسی مؤثر و اثربخش، فعالیت های آموزشی و تجارب یادگیری باید به صورتی تنظیم شود که همدیگر را تقویت کنند و دارای اثری متحد و

1. owen

یکپارچه باشند تا بتوانند الگوی رفتار مورد نظر را در یادگیرنده به وجود آورند (تقی پورظهیر، ۱۳۸۶). یکی از مواردی که باید در سازماندهی محتوای کتب درسی مورد توجه قرار گیرد، ارتباط عمودی بین محتوای یک درس در یک دوره تحصیلی می باشد. در ارتباط عمودی که همان رابطه طولی است که شاگرد هر مطلب تازه را بر اساس مطلب یا مطالب فراگرفته ی قبلی یاد می گیرد. پس باید بین مواد که شاگرد در یک دوره یاد می گیرد ارتباط منطقی وجود داشته باشد و این کار خود نیاز به سازماندهی دارد و اگر برنامه ریزی فاقد چنین شرایطی باشد ارتباط بین مطالب از بین خواهد رفت (فرجاد، ۱۳۷۹). در واقع ارتباط عمودی رابطه برخی از جنبه های توالی برنامه درسی با درس ها موضوعات یا رشته های تحصیلی که در توالی برنامه بعدها ظاهر می شود را ترسیم می نماید (احقر، ۱۳۸۴، ص ۱۱۶).

برای سازماندهی مؤثر کتاب های درسی از لحاظ عمودی دو معیار و ملاک اصلی وجود دارد که شامل، مداومت، و توالی می باشد. مراد از مداومت، تکرار عمودی عناصر اصلی برنامه درسی است. توالی نیز بامداومت ارتباط دارد ولی فراتر از مداومت است. به این ترتیب ممکن است یک عنصر اصلی برنامه درسی بارها در یک سطح به همان صورت تکرار گردد که در این صورت پیشرفت و توسعه در فهم و درک مهارت ها و نگرش ها و یا سایر عوامل دیده نشود، در صورتی که در توالی بر اهمیت تنظیم هر تجربه بر تجربه قبلی تاکید می شود، طوری که مطالب و موارد تجربه بعدی از نظر عمق و وسعت بیشتر از تجربه بعدی باشد. معیار توالی، بر تکرار دوباره کاری تاکید نمی کند، بلکه تأکید آن بر این امر است که فعالیت های یادگیری هر بار در سطحی بالاتر از سطح قبلی باشد (ملکی، ۱۳۸۶، ص ۲۶۳).

از آنجاکه نظام آموزش و پرورش در ایران متمرکز بوده و کتاب و معلم محورهای آموزش و یادگیری هستند و نیز با توجه به آن که در بسیاری از موارد کتاب درسی تنها وسیله آموزش است که در اختیار معلم قرار دارد، نقش کتاب بعنوان برنامه و تعیین کیفیت یادگیری بسیار مهم تلقی شده و جای تعمق، بررسی و تتبع دارد. و بازنگری، تجدید نظر و اصلاح برنامه و محتوای کتاب های درسی در

زمینه های رشد برنامه ریزی و به تبع آن رشد پیشرفت تحصیلی را فراهم می آورد (رئیس دانا، ۱۳۷۵، ص ۸۸).

لذا در این تحقیق سعی بر آن است تا با توجه به شاخص های برنامه ریزی درسی و اصول حاکم بر انتخاب محتوا و سازماندهی محتوای برنامه درسی، معلوم شود که تا چه اندازه ارتباط عمودی میان کتاب- های علوم تجربی مقطع راهنمایی تحصیلی برقرار است؟ و همچنین از لحاظ ارتباط عمودی بین محتوا، تا چه اندازه از عوامل مؤثر در تنظیم و سازماندهی عمودی محتوا و کدام شیوه توالی استفاده شده است.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

در سال های اخیر صاحب نظران و علمای تعلیم و تربیت از نظام آموزشی مخصوصاً برنامه های درسی و آموزشی به شدت انتقاد کرده و اظهار می دارند که برنامه های درسی و آموزشی با زندگی و نیازهای اجتماعی و شناختی یادگیرندگان و جامعه تناسب ندارد و در مواردی بدون توجه به پیشرفت دانش فناوری سازماندهی شده اند (ایلیچ به نقل از فرجاد، ۱۳۷۹، ص ۴۲).

یک کتاب درسی اغلب بصورت توده ای از اطلاعات تردید ناپذیر درباره یک قلمرو دانش جلوه می کند که مناسب فراگیران است، کتاب درسی به دلیل تأثیرگذاری در یادگیری باید ویژگی های داشته باشد که قابلیت یادگیری آن را بالا ببرد. کتاب های درسی موفق و مطلوب معمولاً آنهایی هستند که از کیفیت و نحوه ارائه محتوای خوب برخوردار باشند و بتوانند یادگیرنده را برای یادگیری و توسعه آن در یادگیری بعدی یاری کنند. رسیدن به این نوع کتاب های درسی یکی از مهمترین فعالیت های برنامه ریز درسی و تالیف کتاب در دانشگاه ها و سایر مراکز یادگیری محسوب می شود (ملکی، ۱۳۸۷، ص ۴۳). با توجه به اهمیت کتاب درسی و شیوه سازماندهی محتوای آن، لازم است تا کتاب درسی و روش های ارائه مطالب آن با توجه به فنون ملاک هایی که در برنامه ریزی درسی مورد